

УДК 343.343:343.97

Кузнецов В. В. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних та загальноправових дисциплін Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3676-1349>

Кримінально-правове забезпечення протидії злочинності: напрями біоетизації

Рец. на кн.: Триньова Я. О. Біоетика кримінально-правового забезпечення протидії злочинності : монографія. Харків : Право, 2019. 536 с.

Монографія «Біоетика кримінально-правового забезпечення протидії злочинності», підготовлена кандидатом юридичних наук, доцентом Я. О. Триньовою, є актуальним і ґрунтовним науковим виданням. Автор цієї праці на якісно новому рівні здійснила репрезентацію проблематики, виклавши її зрозуміло, доступно, урахувавши як плюралізм думок і поглядів, так і матеріалів судової практики. Актуальність предмета дослідження зумовлена нагальною потребою наукового розроблення теоретичних і практичних проблем біоетики в кримінальному праві.

Аспекти біоетики в кримінальному праві неодноразово досліджували вчені в галузі кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології. Однак в українській кримінально-правовій доктрині не здійснено комплексного дослідження біоетичних засад кримінально-правового забезпечення протидії злочинності.

Нетрадиційність авторського наукового підходу пов'язана із симбіозом біоетики та кримінального права. Автор констатує засилля позитивізму в праві, зокрема в правничих наукових дослідженнях, і повідомляє, що робота ґрунтується на позиціях природного права. Це своєрідне продовження розпочатої 1995 року (дійсним членом (академіком) НАПрН України, доктором юридичних наук, професором О. М. Костенком) традиції розгляду проблем протидії злочинності з природно-правових позицій.

Привертає увагу термін «біоетика», який автор уживає в назві монографії, а його комбінація з поняттями «кримінально-правове забезпечення» та «протидія злочинності» сприймається як щось досі не відоме.

Водночас, і про це зазначає Я. О. Триньова, поняття «біоетика» вже проникло в цивілістичне, екологічне, медичне право, а також у загальну теорію і філософію права. Іноземні правники давно послуговуються ним у загальнотеоретичних і галузевих правових дослідженнях.

Біоетику в монографії потлумачено як знання щодо гармонійного співіснування людини з Природою (екосистемою), сучасна філософія буття, мета якої – забезпечити виживання планети Земля. Таке співіснування не обмежується лише фізичною діяльністю людини. Гармонія має виявлятися й у формуванні відповідної біоетичної свідомості людини та вдосконаленні регуляторів її поведінки – моралі і права. У дослідженні

висвітлено співвідношення біоетики з правотворенням (на всіх його рівнях). Так, перш ніж біоетичний підхід до розуміння права виявиться на інституціональному рівні правотворення, він має сформуватися як біоетична свідомість на гносеологічному рівні й утвердитися на матеріальному (конкретні відносини, правомірна поведінка).

На переконання автора, окреслений підхід до законотворення здатний досягти того, що закони відповідатимуть праву, а отже, будуть справедливими. Не є винятком і Кримінальний кодекс України, який також має ґрунтуватися на біоетичних засадах. Лише за цієї умови він може стати правовим законом і, відповідно, цілком реалізувати права та потреби сучасного суспільства. Наслідком цього, на думку автора, стане неминуче зниження загального рівня злочинності в країні.

Крім аргументів щодо необхідності біоетизації кримінального права, у монографії йдеться про загальну глобалізацію права. Відповідно до Закону України «Про застосування практики Європейського суду з прав людини», застосування рішень ЄСПЛ є джерелом права для національного правозастосовця та законодавця. Проте слід зважати на принципово різні підходи до правотворення на теренах пострадянських країн і в європейському просторі. Так, радянські та пострадянські системи законодавства вибудовані на засадах позитивізму, а європейські системи – на положеннях римського права, що було переважно природним за своєю суттю. Отже, принципова відмінність у правотворенні заважає виконувати вимоги зазначеного закону. Труднощі постають і під час імплементації положень іноземного законодавства до національного права. Вирішення ситуації, що склалася, Я. О. Триньова вбачає в необхідності переходу до нового природного права та більш точного праворозуміння, що ґрунтується на засадах біоетики, тобто оновленого природного права. Розмірковуючи на сторінках монографії над ознаками природного права та біоетики, авторка аналізує співвідношення явищ «біоетика» та «природне право». Вона вважає, що вони втілюють одну сутність, однак, з огляду на наявність офіційного визначення біоетики у Всезагальній декларації про біоетику та права людини й відсутність усталеного визначення природного права, доцільно користуватися

терміном «біоетика». Новий етап розвитку біоетики Я. О. Триньова пропонує назвати «неојusnaturale». Префіксом «нео» охоплено визначені на міжнародному рівні й уточнені автором принципи сучасної біоетики, яких бракувало традиційним характеристикам природного права. Авторські роздуми викладено у фундаментальній частині рецензованої монографії (глава 1).

Про розвиток біоетики в Україні як комплексного міжгалузевого знання свідчать факти проведення щорічних міжнародних конгресів з біоетики, затвердження Державної концепції України в галузі біоетики (2002), створення відповідних інституцій громадянського суспільства (біоетична секція Комітету медичного і фармацевтичного права при Національній асоціації адвокатів України, головою якої є Я. О. Триньова) та біоетичні комісії при медичних закладах (до складу однієї з таких комісії також входить автор рецензованої праці) тощо.

Запропонований у дослідженні тип розуміння права чітко обґрунтовано на сторінках монографії, причому аргументовано його переваги над позитивізмом. Логічно, що за такого трактування сутності права Я. О. Триньова дотримується екоцентричної концепції світосприйняття. Тобто наполягає, що вершиною ціннісної піраміди людства має стати не людина, а екосистема, людина в якій є лише частиною. Автор пояснює, що саме за такого підходу, зберігаючи Природу, людина має шанси зберегти свій біологічний вид. Спеціальний доповідач ООН з питань надзвичайної бідності й прав людини Філіп Алстон зазначив, що наслідки глобального потепління підірвуть не лише основне право на життя, воду, їжу та житло для мільйонів людей, а й знищать демократію та верховенство закону. Такі наукові дослідження дали підстави Генеральному секретарю ООН Антоніу Гутеррішу, виступаючи на саміті G7 у французькому місті Біарріці, оголосити «надзвичайну кліматичну ситуацію».

Прикладна частина монографії (глави 2, 3) побудована за принципом «від зворотного». Спочатку читача ставлять перед фактом існування біоетичних проблем сучасності (визначення початку встановлення кримінально-правової охорони життя людини, припинення життя людини на прохання, клонування людини, інші маніпуляції з геномом людини, створення та використання нанотехнологій тощо), зазначаючи про те, що

бракує їх правового вирішення, зокрема в галузі кримінального права, й акцентуючи увагу на безкарному порушенні прав людини в зазначених сферах. Сформульовано авторське бачення шляхів розв'язання цих проблем, використовуючи засоби, про які йдеться у фундаментальній частині роботи (біоетичні засади). Зокрема, Я. О. Триньова пропонує доповнити Кримінальний кодекс України шістьма складами злочинів, а чотири наявні склади злочинів (ст. 172, 173, 236, 469 КК України) реформувати. Деякі із запропонованих складів злочинів передбачені іноземним кримінальним законодавством, однак певні діяння, які пропонує криміналізувати автор, є новими цілком. Прикладом такого складу злочину може бути порушення нанобезпеки.

Крім того, автор пропонує визнавати початком кримінально-правового забезпечення охорони життя людини 15-й день з моменту утворення зиготи. На думку Я. О. Триньової, така «точка відліку» буде сприяти подоланню протиріччя між правом ненародженої людини на життя та конституційними правами вагітної жінки на планування сім'ї, приватне життя тощо. Цікавими видаються й інші авторські пропозиції щодо розв'язання біоетичних кримінально-правових проблем.

Обидві частини роботи взаємопов'язані та взаємозалежні, їх можна схарактеризувати як процес і результат творчих роздумів щодо біоетичного правотворення в галузі кримінального права. На підставі біоетичних засад, які автор вважає «мірилом» природності права, вона розглядає крізь призму цієї системи не лише Загальну частину кримінального права, а й кожний запропонований склад злочину, що підтверджує фундаментальність здійсненого дослідження та його практичність.

Можна стверджувати, що проблеми, порушені Я. О. Триньовою, а також запропоновані шляхи їх розв'язання є актуальними для сучасної науки кримінального права, а з тих позицій, з яких аналізує їх автор, комплексно не розглянуті в кримінально-правовій доктрині.

Таким чином, вийшла друком оригінальна робота, яка змушує з цілком інших позицій оцінити стан кримінально-правового забезпечення протидії злочинності в розрізі глобальних викликів сучасності.

Рецензія надійшла до редколегії 12.04.2019

Kuznetsov V. – Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Humanities and General Law Disciplines of the Institute of Public Security of Ukraine of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3676-1349>

Criminal Justice for Combating Crime: Directions of Bioetization

Review of the book: Trynova Ya. Bioethics of Criminal Legal Support for Combating Crime : monograph. Kharkiv : Pravo, 2019. 536 p.